

Hitit İmparatorluk Dönemi

II.Tudhaliya zamanında Hititlerin güneydoğudaki en önemli rakibi Mitanni Krallığı'dır. Hititler bu krallık ile geleneksel dış politika hedeflerinin arasında olan bölgede mücadele etmişlerdir. Hititlerin Kuzey Suriye'ye etkili bir şekilde giderek buradaki en önemli merkez Halpa'yı yeniden ele geçirdikleri görülmektedir. Geleneksel politikanın sıkı takipçisi olan II.Tudhaliya Batı Anadolu'ya da yönelmiş, burada Hitit Krallığı'nın çıkarlarını korumuştur. II.Tudhaliya'dan sonra I.Arnuvanda krallık tahtına çıkmıştır. Hitit başkentindeki arşivlerde ele geçmiş olan yazılı belgeler incelendiğinde tüm Hitit tarihi boyunca iki kraliçenin adı ön plana çıkar. Bunlardan biri III.Hattuşili'nin eşi Puduhepe, diğeri ise I.Arnuvanda'nın eşi Aşmunikal'dir. Aslında belgeler göre kral ve kraliçe olarak karşımıza çıkan bu çift kardeş olarak görülmekle beraber, Hitit geleneklerine göre kardeşlerin evlilikleri kesinlikle mümkün değildi. Bunun üzerine bilim adamları tarafından, hem kardeş gibi görünen hem de kral ve kraliçe olarak Hitit sarayında bulunan I.Arnuvanda ve Aşmunikal'in durumunu açıklamaya yönelik bir kaç senaryo öne sürülmüştür. I.Arnuvanda zamanı, bundan sonraki tarihinin tümünde Hitit Krallığı'nın başını sürekli ağrıtabacak olan Orta Karadeniz bölgesinin savaşçı kabileleri Kaşkaların ilk kez yazılı belgelere yansıdıkları dönemdir.

II.Murşili zamanına ait Halpa kralı Talmi-Şarruma ile yapılmış antlaşmanın giriş kısmındaki ifadelerle dayanarak krallık yaptığı öne sürülen II.Hattuşili'nin aslında hiç yaşamadığı, böyle bir kralın olmadığı yolunda görüşler de vardır. Krallık silsilesi gibi bir konunun bile kaynakların açık bilgiler sunmuyor olması dolayısıyla hala tartışmalı olması, Eskiçağ Tarihi alanında kimi zaman ne denli temel sorunların çözümüne odaklanıldığının bir örneğini oluşturur. M.Ö. 14. yüzyılın ortalarına rastlayan dönemde III.Tudhaliya'nın krallığına tanık olmaktayız. Bu kral Hitit merkez alanının kuzeyinde ve kuzeydoğusunda bulunan Kaşkalar, batıda Arzava ve Kuzey Suriye'de Halpa üzerine yapılan askeri seferlerle Hitit Krallığı'nın gücünü hep hissettirdi. Onun zamanında prens

Şuppiluliuma'nın bir ordu komutanı olarak babasının en büyük yardımcısı olduğu belgelerde okunmaktadır.

Anadolu'da otoritenin tam olarak sağlanıp, Anadolu dışında da gücün çağın önemli rakiplerinin üzerine çıktığı I.Şuppiluliuma dönemi, hem onun hem de daha çok oğlu II.Murşili'nin zamanına ait yazılı belgeler vasıtasıyla bilinmektedir. I.Şuppiluliuma dönemi Hititlerin Anadolu'nun güneydoğusunda ve Suriye'de çok etkili oldukları, aynı bölgede sürekli çekişme halinde oldukları Mısırlı ve Mezopotamyalı güçlere üstünlük sağladıkları dönemdir. Daha prensliği sırasında babasının ordu komutanı olarak başarılı askeri seferler yapmış olan I.Şuppiluliuma, tahta geçtikten sonra kuzeydoğu yönünde Kaşkaların durdurulması konusunda da başarılı olmuştur. Hitit topraklarına sürekli yağma akınları düzenleyen bu savaşçı kabilelerin tehditleri bir süre uzaklaştırılmıştır. Batı Anadolu'da da etkin olan I.Şuppiluliuma, asıl ağırlığı güneydoğuya vermiştir. Kargamış ve Halpa Hitit Krallığı'na bağlanarak buralara kral kendi oğullarını idareci yapmıştır. Suriye'deki Amurru Krallığı'nın da Hitit otoritesini kabul ettiği görülür. Bu bölgenin en önemli gücü olan, Hititlerin en önemli rakiplerinden Mitanni Krallığı da I.Şuppiluliuma tarafından bertaraf edilerek vassal statüde Hititlere bağlı duruma getirilmiştir. Mitanni'nin tümünden ortadan kaldırılmaması I.Şuppiluliuma'nın Mezopotamya'da güçlenmekte olan Asur'a karşı bir önlem olarak düşünülür. Dul kalan Mısırlı kraliçe Ankesenamun'un bir mektupla I.Şuppiluliuma'dan kendisine koca ve Mısır'a kral olmak üzere bir oğlunu istemesi tarihin ilginç olaylarından birini oluşturur.

Hitit ülkesinde uzun süre devam edecek olan bir veba salgınının başladığı yıllarda kral da bu salgın sonucunda ölür. Onun yerine geçen oğlu II. Arnuwanda da kısa bir süre sonra vebadan dolayı ölür. Sonuçta Hitit tahtında I.Şuppiluliuma'nın küçük oğlu II.Murşili vardır. Küçük yaşta tahta geçen bu kralın ilk yılları Hitit Krallığı'nın salgın hastalık ve üst üste kral değişimleri ile sarsılan otoritesini yeniden kurmakla geçer. Nitekim tarih boyunca kralların değiştiği dönemler, zorla bağlı hale getirilmiş küçük devletçikler ve fırsat kollayan grupların isyanı, düşman devletlerin saldırması için en uygun zamanı sunmuştur.

II.Murşili'nin ilk yıllarında da bu yaşanmıştır. Tarih yazıcılığında Eski Yakındoğu uygarlıkları arasında önemli bir yeri olan Hitit uygarlığında II.Murşili dönemi bu açıdan da dikkat çekicidir. II.Murşili'nin yazdırmış olduğu başta yıllıkları olmak üzere, veba duaları olarak adlandırılan metinler ve babasının icraatını kaleme aldırılmış olduğu tabletler bunun kanıtlarıdır. II.Murşili'nin kendisine çocuk kral diye hitap eden düşmanlarının üzerine yürüdüğü, Suriye'de Hitit egemenliğini aldığı önlemlerle pekiştirdiği ve Batı Anadolu'ya yönelerek buradaki Arzava ülkelerini yeniden otorite altına aldığı kaynaklarda okunur. II.Murşili'nin zamanına ait metinlere yansıyan kişisel sıkıntıları, hastalıkları, ailesi içindeki huzursuzlukları gibi konular, siyasal, askeri icraatları ile anılan kralların özel yaşantılarına dair ilginç bilgilerdendir.

II.Muvatalli babası II. Murşili'nin yerineit tahta geçmiştir. Bu kralın dönemine güneyde Mısır'la yapılan büyük mücadele ve buna yönelik hazırlıklar damgasını vurmuştur. II. Muvatalli'nin krallığı sırasında onun en büyük yardımcısı kardeşi III.Hattuşili'ydi. II.Muvatalli başkent Hattuşa'nın kuzey ve kuzeydoğusunda bulunan ve yukarıda da belirttiğimiz üzere Hititler için her zaman büyük tehdit oluşturan Kaşkaları dizginleme görevini kardeşine vermişti. Bu amaçla ona Hitit ülkesinin doğu ve kuzeydoğusunun, yani Hitit idari bölümlenmesindeki birimlerden biri olan Yukarı Ülke'nin yönetimini vermişti. III.Hattuşili, Kaşkaları kimi zaman askeri mücadeleler kimi zaman da onların beylerine yapılan toprak bağışları gibi yöntemlerle bir süre kontrol altına alabilmişti. Anadolu'nun batısındaki huzursuzlukları da buraya yönelmek ve sonuçta Alakşandu ile bir antlaşma yapmak suretiyle halletmiştir. Bütün bu girişimler II.Muvatalli'nin Suriye'de yürüteceği politikalar için uygun bir zemini yakalamaya yöneliktir. Anadolu içinde güvenliği büyük ölçüde sağlayarak ve Anadolu'daki küçük krallıkların desteğini alarak II.Muvatalli Suriye'de Mısırla olan çekişmeye bir son vermek istiyordu. Yine bu amaçla Suriye seferine çıkmadan önce kralın başkentinin de değiştiği belgelere yansıyan bilgiler arasındadır. Hattuşa'dan başkent in bugün bizim nerede olduğunu kesin olarak bilemediğimiz, ancak arkeolojik ve filolojik araştırmaların sonuçlarına göre

Karaman bölgesinde olabileceği yolunda güçlü görüşler olan Tarhuntaşa'ya taşınmıştır.

I.Şuppiluliuma zamanından beri süregelen Suriye'deki etkili politikanın II.Muvatalli'nin zamanında da sürdüğü bilinmektedir. Suriye'nin güneyindeki Amurru Krallığı ise Mısır ve Hitit arasında ikili bir politika izlemekteydi. Meşhur Kadeş Savaşı'ndan önce bu krallığın Hitit otoritesini tanımadığı belgelere yansımıştır. II.Muvatalli Anadolu'daki ve Suriye'deki bağlaşıklarının da katkısıyla oluşan büyük bir orduyla Suriye içlerine yürümüş, bugünkü Humus kenti yakınlarında olan Kadeş'e kadar varmıştır. Mısırlılar da Hititlerle Suriye egemenliği konusunda bir sonuca ulaşmak için orduları ile firavun II.Ramses yönetiminde buraya geldiler. Kadeş kenti yakınlarında iki ordu arasında yazılı belgelere yansıyan tarihin ilk büyük meydan savaşlarından biri yapılmıştır. Bu savaşa dair bilgileri bize ulaştıran Mısır kaynaklarına göre bir Mısır zaferi söz konusudur. Oysa bu savaştan sonra Hitit güçlerinin daha güneydeki Şam bölgesine değin etkilerini uzatmaları, Amurru kralı Benteşina'nın Hititlerce esir edilerek Anadolu'ya götürülmesi, aslında savaşın sonucunun Mısır kaynaklarında anlatıldığı gibi olmadığı fikrini vermektedir. Kadeş Savaşı'na ilişkin ne yazık ki Hitit kaynaklarında bir kaç cümlenin dışında bir kayıt yoktur. Hititler gibi tarih yazımında ileri, en önemsiz olayları bile tabletlere kaydetmiş bir kavim için bu durum anlaşılamazdır.

III. Murşili adıyla tahta çıkan Urhi-Teşup'a dair bilgilerimiz onunla mücadele ederek onu sürgüne yollayıp tahtı ele geçiren III.Hattuşili zamanına ait yazılı kaynaklardandır. III.Hattuşili, III.Murşili'nin krallığını meşru saymadığı için ondan bahsederken hep prenslik adını, Urhi-Teşup'u kullanır. III.Murşili'nin tahta geçtikten sonra yaptığı kayda değer işlerden biri başkentin yeniden Hattuşa'ya naklidir. Bundan sonra da halen Yukarı Ülke'nin yöneticisi olan amcası III.Hattuşili ile mücadeleye girişmiş, sonunda tahtını kaybetmiştir. Her ne kadar Urhi-Teşup'u meşru kral saymasa da, bu anlattıklarımız Hitit tahta çıkış gelenekleri açısından değerlendirilecek olursa, III.Hattuşili'nin kendisi meşru kral değildir. Daha ağabeyi II.Muvatalli zamanında başarıları ile dikkati çeken

III.Hattuşili kral olduktan sonra da hem dış politika hem de iç politikada hünerini göstermiştir. Onun zamanı Hiti Krallığı'nın en güçlü dönemlerindedir. Daha prens iken Kaşkaları askeri ve sonrasında politik manevralar ile büyük tehlike olmaktan çıkararak III.Hattuşili'nin asıl Mısır'la olan diplomatik ilişkileri dikkat çekicidir. Kadeş Savaşı'nın üzerinden yıllar geçtikten sonra yeniden kayda değer şekilde hiç karşı karşıya gelmemiş olan Hitit ve Mısır krallıkları arasında, bu kral zamanında bir barış antlaşması yapılmıştır. Bu antlaşmanın Mısır tarafında, III.Hattuşili'nin ağabeyi ile Kadeş Savaşı'nı da yapmış olan, tarihte en uzun süre iktidarda kalan krallardan biri olan II.Ramses bulunmaktaydı. II.Ramses ile III.Hattuşili'nin başında bulunduğu krallıklar arasındaki bu antlaşma, Hitit-Mısır Barış Antlaşması, tarihte iki büyük devlet arasında yapılmış ilk antlaşmadır. Antlaşmanın Mısır ve Hitit nüshaları karşılıklı olarak yazdırılarak başkentlere yollanmıştır. Bugün kopyaları elimizde olan, ancak gümüş bir tablet üzerine yazdırılmış orijinali günümüze ulaşmamış olan Hitit nüshası hem III.Hattuşili hem de Hitit kraliçesi Puduhepa tarafından mühürlenmiştir. Bir kraliçenin böylesine önemli bir diplomatik belgede mührünün yer alması onun etkinliğinin bir kanıtıdır. Gerçekten de III.Hattuşili dönemi, kralın yanı sıra kraliçe Puduhepa'nın da çok etkin olduğu bir dönemdir. Hitit Krallığı'nda Hurri kökenli bir kraliçe olan Puduhepa, Hitit ülkesinde Hurri kültürünün yayılması konusunda da hemen hatırlanan bir isimdir. Puduhepa ve III.Hattuşili çiftinin oğlu olan IV.Tudhaliya MÖ 13. yüzyılın sonlarına doğru Hitit Krallığı'nın başındadır. IV.Tudhaliya zamanında artık hem Anadolu'nun içinde hem de dışında Hititleri ilgilendiren durumun ve dengelerin giderek değiştiği gözlemlenmektedir. Kuzey Mezopotamya'da Asur güçlenmektedir. III.Hattuşili'nin bir mektubunda açıkça azarladığı ve haddini bilmeye davet ettiği Asur kralı, şimdi metinlerde Hitit kralı ile eşit krallar arasında sayılmaktadır.

IV.Tudhaliya zamanında, daha önce başlamış olan dinsel alandaki bazı değişimler belirgin bir şekilde seyrini sürdürmekte, Hitit dini Hurri karakterini daha çok yansıtarak anlayış değişikliği iyice belirginleşmektedir. IV.Tudhaliya'dan sonra tahta geçen oğlu III.Arnuvanda zamanında artık Hitit

Krallığı'nın giderek daha fazla sıkıntı içine düştüğü çivi yazılı metinlere kaydedilmiştir. Batı Anadolu'da başlayan Hitit otoritesini tanımazlık Anadolu'nun diğer yerlerine de yayılmış, federatif bir yapı gösteren krallık dağılma eğilimi içine girmiştir. Yeniden bir kargaşa döneminin hakim olmaya başladığı Anadolu'nun dört yüz yıldan fazla egemeni olmuş Hitit Krallığı'ndan bu duruma bağlı olarak günümüze ulaşan yazılı belge sayısında da şüphesiz büyük düşüş olmuştur.

II.Arnuvanda'nın kardeşi II.Şuppiluliuma Hitit tahtının son sahibi olarak görülür. Anadolu içindeki başkaldırmalar iyice yaygınlaşmış, başkentte, hatta krallık sarayında bile bu ortamda karışıklık baş göstermiştir. Her ne kadar Anadolu'nun güneydoğusundaki ve Suriye'deki bağlı krallıkların destekleri en azından şimdilik devam ediyor gibi görünse de bu durum yaklaşan büyük tehlike ile Hitit Krallığı'nın sona ermesini engelleyememiştir. İyice gücünü yitiren Hitit Krallığı'na son darbeyi vuran batıdan gelen, boğazlar, adalar yoluyla gelip Anadolu'yu temelinden sarsan bir göç hareketi olmuştur. Yakıcı yıkıcı bir tarzda ilerleyen ve Ege Göçleri adıyla anılan M.Ö. 12. yüzyılın başlarındaki bu göç hareketi sadece Hitit Krallığı'na son vermemiş, tüm Doğu Akdeniz havzası ve Yunanistan'da yıkıcı etkilerini göstermiştir. Denizden ve karadan Mısır'a dek ulaşan bu göçlerin yıkıcı etkisinden Mısır güçlkle kendini koruyabilmiştir. Hitit Krallığı'nın yıkılmasından sonra Anadolu'da uzunca bir süre hiç bir uygarlıktan haber alınamayan karanlık devir başlar.